

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Aix-Marseille Université (France)
TESOL – Ukraine

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
В МОВІ І КУЛЬТУРІ**

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 821.09(100)(082)

НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2017. -
343 с.

ISBN 978-617-7397-36-5

Збірник містить тексти доповідей X Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 17-18 травня 2017 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф., директор Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Заступник голови:

Шостак О.Г., канд. філол. наук, доцент, зав. кафедрою іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Члени оргкомітету:

Артюшкіна О., канд. наук з лінгвістики, доцент каф-ри славістики, університет Екс-Марсель, м. Екс-ан-Прованс, (Франція)

Раду А.І., канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Рецензенти:

Дудок Р.І., д-р філол. наук, проф., зав. кафедрою іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Мосенкіс Ю.Л., док. філол. наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чеснокова А.В., проф. каф-ри англ. філол. і перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка

*Рекомендовано до друку Вченою радою Гуманітарного інституту
(Протокол № 3 від 19 квітня 2017 р.)*

ISBN 978-617-7397-36-5

© Національний авіаційний університет, 2017

© Колектив авторів, 2017

ПРО БАГАТОМОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА XVIII СТОЛІТТЯ

Досліджуючи сотні рукописних книг XVIII ст., які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ми звернули увагу на їхнє мовне розмаїття. Очевидно, далеко не всі вони створені в Україні, частина – «привозні», але усі вони функціонували на місцевому культурному ґрунті і мають братися до уваги при характеристиці тогочасного вітчизняного літературного процесу.

У силу історичних обставин багатомовність українських земель була віковичною. Дослідниця В. Титаренко, аналізуючи мовну ситуацію на північноукраїнських землях у XVI–XVII ст., прийшла до висновку, що у літературно-писемній ділянці функціонували щонайменше п'ять мов [4, с. 162]. Н. Яковенко вважає, що в XVII ст. «література твориться трьома чужими мовами – слов'янською (тобто церковнослов'янською, розбавленою українськими), польською та латиною, обминаючи власну, або, як тоді говорили, просту» [6, с. 63].

Вважаємо, що для характеристики вітчизняного письменства XVIII ст. треба брати до уваги творені на українських землях літературні пам'ятки всіма мовами. Основними з них були:

1. Слов'янорусська (слов'яноукраїнська) мова, яку тогочасні автори йменували слов'янською. Віталій Русанівський зазначав: «Українські автори XVIII ст., пишучи свої твори, свідомо чи не свідомо, хотіли влитися в загальноросійський культурний контекст. Точніше, вони не вливалися в нього, а творили його, бо російська література тільки-но починала розвиватися. Оскільки в Росії в XVIII ст. панувала церковнослов'янська мова, українські письменники із староукраїнської мови переходили на слов'янорусську, щоб їх розуміли і в Росії» [3, с. 129].

Наскільки нам відомо, сучасні українські мовознавці не вживають термін «слов'янська мова». На нього натрапляємо у працях одного з основоположників українського мовознавства П.Г. Житецького, у роботах засновника української неолатиністики В.П. Маслюка, відомого історика Н.М. Яковенко та ін. Вважаємо, що ігнорування поняття «слов'янська мова» сучасною вітчизняною лінгвістикою – це неповага не лише до цих авторитетних знавців української

культури XVII–XVIII ст., а й свідоме замовчування голосу тогочасних авторів. Один із них, Митрофан Довгалевський, писав: «А ми, будучи слов'янами, щоб анітрохи не принизити рідної мови, говорили передусім про використання рідного, тобто слов'янського (українського. – В.М.) вірша, а поряд з ним і польського» (переклад з латини В.П. Маслюка) [2, с. 61].

Ми не можемо дивитися на тогочасну мовну ситуацію в Україні очима сучасної людини. Патріотизм у високій літературі XVIII ст. виявлявся не в прихильності до народної мови чи в опозиції «українське – російське», як би ми цього хотіли, а у вивищенні слов'янської мови на протигагу до латинської і польської. Завдання сучасних мовознавців – не замовчувати цей історичний факт, а з'ясувати, який зміст вкладали українські книжники XVIII ст. у поняття слов'янської мови. Думки вчених минулого століття у цьому питанні розходилися. Наприклад, В.П. Маслюк у різних місцях писав про слов'янський вірш як український, староукраїнський і східнослов'янський [2, с. 55–67]. Як вже згадувалося, для Н.М. Яковенко слов'янська мова – це церковнослов'янська, розбавлена українськими. П. Попов писав про «слов'яно-русько-український вірш» [2, с. 56], а дослідник О. Морозов вважав, що у XVIII ст. слов'янською мовою творилася російська поезія [2, с. 57].

2. Книжна українська мова. У другому томі академічної «Історії української літератури» (2014) зазначається: «Мова більшості філософських діалогів і трактатів Сковороди – слов'яноруська (слов'яноукраїнська), поезій та байок – книжна українська (у ній менше церковнослов'янських елементів), проте межа між цими різновидами староукраїнської літературної мови дуже умовна» [1, с. 640].

3. Народна українська мова. Як пише В. Русановський, «суто народна мова, як і в XVII ст., представлена в інтермедіях до різдвяних і великодних драм» [3, с. 134].

4. Польська мова. Не говорячи про ті українські землі, які входили до складу Речі Посполитої, ще 1750 року у Чернігові похорон православного єпископа описується польською мовою [5].

5. Латинська мова. Латина поступово здавала свої позиції, але література цієї мовою творилася аж до кінця століття.

6. Російська мова. Державною мовою Російської імперії українські автори писали переважно у другій половині XVIII ст. твори, орієнтовані на політичну еліту.

Вживання інших мов, зокрема французької та німецької, очевидно, було спорадичним.

Вибір мови для кожного автора був складним процесом. На нашу думку, визначальними у цьому процесі були суб'єктивний фактор, соціальне замовлення, орієнтація на адресата. Певну роль відігравали й інші чинники. Багато авторів були людьми духовного стану і з пієтетом ставилися до церковнослов'янської мови як символу православ'я. Латинську мову підтримував авторитет античності та західноєвропейська освіченість. Входження частини українських земель до складу Речі Посполитої та Російської імперії, політичні реалії і, не в останню чергу, привабливість польської і російської культур сприяли поширенню на українських землях польської та російської мов.

Якщо ми будемо більше досліджувати рукописні книги XVIII ст., писані на українських землях різними мовами, вітчизняна культура від цього лише виграє.

Література

1. Історія української літератури у дванадцяти томах. – Т. 2 : Давня література (друга половина XVI–XVIII ст.). / Наук. редактори Віра Сулима, Микола Сулима. – Київ: Наукова думка, 2014. – 840 с.
2. Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В.П. Маслюк. – К.: Наукова думка, 1983. – 236 с.
3. Русанівський Віталій. Історія української літературної мови / Віталій Русанівський. – Київ, АртЕк, 2001. – 392 с.
4. Титаренко Валентина. Мовна ситуація на північноукраїнських землях у XVI–XVII ст. / Валентина Титаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/2686/1/Titarenko_5.pdf
5. Циганок Ольга. Опис похорону Амвросія Дубневича (інтермедіальний формат тексту) / Ольга Циганок // Питання літературознавства: науковий збірник. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Випуск 86. – С. 93–99.
6. Яковенко Н. Розтягтий світ: культура України-Руси в переддень Хмельниччини / Н. Яковенко // Сучасність. – 1994. – № 10. – С. 59–70.